

ובין לרבי אליעזר, באופן אחר: מה ששינוי במשנה בין בדברי רבנן ובין בדברי רבי אליעזר "לסיכוך", אין פירושו שיחדה בפירוש לסיכוך, אלא שעשאה סתם.⁽³⁷¹⁾ וביאור מחלוקתם הוא:

במחצלת גדולה, כולי עלמא לא פליגי דסתמא לסיכוך. שהרי תנא קמא, המדבר במחצלת גדולה, פסלה לסיכוך דוקא אם עשאה בפירוש למשכב, אבל בסתם הרי היא כשרה. ואף רבי אליעזר לא אמר אלא שאם עשאה בפירוש לשכיבה הרי היא פסולה.

כי פליגי — במחצלת קטנה:

תנא קמא, שחילק בגדולה בין אם עשאה לשכיבה לעשאה סתם, סבר, דוקא במחצלת גדולה מחלקים כן, אבל בקטנה סתם מחצלת קטנה לשכיבה היא עומדת, ופסולה לסיכוך.

ורבי אליעזר, שחילק גם במחצלת קטנה בין עשאה לשכיבה לעשאה סתם, סבר, סתם קטנה נמי לסיכוך היא עומדת.

כ-א והכי קאמר תנא קמא: מחצלת הקנים גדולה, עשאה לשכיבה — מקבלת טומאה ואין מסככין בה.

דהיינו, טעמא דעשאה לשכיבה, הא אם עשאה בסתמא, נעשה כמי שעשאה בפירוש לסיכוך, ומסככין בה.

וכל זה דוקא במחצלת גדולה.

אבל קטנה, עשאה לסיכוך, מסככין בה.

דהיינו, טעמא דעשאה בפירוש לסיכוך, הא אם עשאה בסתמא, נעשה כמי שעשאה לשכיבה. לפי שסתם מחצלת קטנה לשכיבה היא עומדת, ואין מסככין בה.

ואתא רבי אליעזר למימר: אחת קטנה ואחת גדולה, אם עשאה סתמא כשרה לסיכוך.

אמר ליה אביי לרבא: אי הכי, שבא רבי אליעזר לומר, שאותו חילוק האמור במחצלת גדולה נאמר גם בקטנה, היאך שנינו: רבי אליעזר אומר: אחת קטנה ואחת גדולה? שמשמע כי גם הגדולה דינה כקטנה, והרי אחת גדולה ואחת קטנה מיבעי ליה לרבי אליעזר למימר! והיינו להיפך, שגם הקטנה דינה כגדולה!?

ועוד, אדרבה, הרי מוכח דכי פליגי, בגדולה הוא דפליגי. ורבי אליעזר לחומרא בא לומר, ולא כפי שאמרת, שבא רבי אליעזר להקל ולומר שגם מחצלת קטנה אינה פסולה אלא אם כן עשאה במפורש לשכיבה.

והראיה לכך מהא דתניא, ששינוי בברייתא: מחצלת הקנים גדולה שעשאה בסתם, מסככין בה.

רבי אליעזר אומר: אם אינה מקבלת טומאה, וכגון שעשאה בפירוש לשם סיכוך, מסככין בה, אבל בסתם אין מסככין בה.

לסיכוך, וכגון שלא פירש לשם מה עשאה, מסככין בה ואינה מקבלת טומאה. תוספות.

371. ולשון המשנה מתפרש כך: מחצלת שעשאה בפירוש לשכיבה, מקבלת טומאה ואין מסככין בה. ואם אנו יכולים לומר בה שהיא

הרי שלא בא רבי אליעזר להקל במחצלת קטנה, אלא להחמיר בגדולה, שאף אם עשאה בסתם הרי היא פסולה.

אלא, אמר רב פפא, כן הוא ביאור מחלוקתם:

בקטנה — כולי עלמא לא פליגי דסתמא לשכיבה, ולפיכך אם לא ייחדה בפירוש לסיכוך הרי היא פסולה.

כי פליגי חכמים ורבי אליעזר, בגדולה.

תנא קמא סבר: סתם מחצלת גדולה לסיכוך היא עומדת, ואין צריך לעשותה במפורש לסיכוך. וסתירת דבריו מהרישא לסיפא יש לפרש כפי שפירשנו מתחילה: רישא במחצלת גדולה שסתמה כשרה, ולפיכך היא פסולה דוקא אם עשאה לשכיבה, וסיפא בקטנה הפסולה בסתם, ואינה כשרה אלא אם עשאה לסיכוך בפירוש.

ורבי אליעזר סבר: סתם גדולה נמי לשכיבה היא עומדת, ולפיכך "אחת קטנה ואחת גדולה" אינה כשרה עד שיעשנה לסיכוך בפירוש.

ומאי "אחת קטנה ואחת גדולה, עשאה

לשכיבה מקבלת טומאה ואין מסככין בה" דקאמר רבי אליעזר בסיפא, שמשמע, שרק אם עשאה לשכיבה אין מסככין בה, אבל בסתם אינה מקבלת טומאה?

הכי קאמר: אחת קטנה ואחת גדולה, סתם עשייתה נמי לשכיבה, ואין מסככין בה עד דעביד את המחצלת בפירוש לשם סיכוך. וזהו שסיים רבי אליעזר את דבריו ואמר: "לסיכוך, מסככין בה ואינה מקבלת טומאה", כלומר, שאם עשאה בפירוש לסיכוך מסככין בה.

תנו רבנן: מחצלת של שיפה ושל גמי [מיני עשבים רכים]: גדולה, מסככין בה, הואיל וסתמה עומדת לסיכוך.⁽³⁷²⁾ אבל קטנה, אין מסככין בה הואיל וסתמה עומדת לשכיבה. ואין חילוק בין אם היתה עשויה במעשה אריגה שחלקה היא ונוחה למשכב, ובין אם עשאה בקליעה שהיא עבה ואינה חלקה, כיון שהיא רכה ועשאה כמידת משכבו של אדם, מן הסתם עשאה לשכיבה.

אבל מחצלת של קנים ושל חילת [קני סוף], שהם קשים ואינם נוחים לשכיבה, יש חילוק כיצד עשויה אותה מחצלת קטנה: אם היתה גדולה [בשורוק תחת הדלי"ת], והיינו שהיתה עשויה בקליעה,⁽³⁷³⁾ אף שמחצלת

גלים וכלי אבנים.

וצריך עיון, שכן מחצלת גדולה כשרה לסיכוך לפי שאינה מיוחדת לשכיבה, ולא מחמת שאינה מקבלת טומאה דאורייתא, שאם לא כן, גם בקטנה מותר לסכך? וראה תוספת ביכורים סימן תרכט, שתלמיד טועה כתבו, ועיין תרומת הדשן סימן צ, ובילקוט מפרשים.

373. יש שפירשו: גדולה — לשון "גדילים",

372. ובטעם הכשרה של מחצלת גדולה, כתב המרדכי: פירש רבינו אליעזר בספר יראים: משום דמחצלת של שיפה ושל גמי אינם מקבלים טומאה אלא מדרבנן. והא דקאמרינן פרק קמא דבבא מציעא, "מפץ [מחצלת] שמטמא במת, מנין", ומבואר שטמאה דאורייתא, פירש רבינו תם שמדובר במפץ של עץ, אבל מפץ של שיפה ושל גמי, אפילו יחדו לשיבה אינו מטמא טומאת מדרס, ודינו ככלי

קטנה היא אין סתמה לשכיבה ואין היא מקבלת טומאה, ולפיכך **מסככיין בה**.

אבל אם היתה **ארוגה**, הרי היא מקבלת טומאה, כי לא היו רגילים לאורגה אלא לצורך שכיבה, שתהיה חלקה ונוחה, ולפיכך **אין מסככיין בה**.⁽³⁷⁴⁾

רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אביו:

אחת זו [מחצלת קלועה של קנים או חילת], **ואחת** זו [מחצלת ארוגה], **מסככיין בה**, כי לעולם לא עושים מחצלת של קנים וחילת לשכיבה הואיל וקשים הם.

וכן היה רבי דוסא אומר כדבריו.

הקדמת הריטב"א: נאמר בתורה [ויקרא טו ט]: "וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב

יטמא". כלומר כל הראוי למדרס, אם יחדו לכך או שסתם עשייתו לשיבה, אף על פי שהן פשוטי כלי עץ שאינם מקבלים בדרך כלל טומאה, מכל מקום מטמאין הם טומאת מדרס. [וכיון שמטמאין טומאת מדרס, למדו חכמים בקל וחומר שכמו כן מטמאין טומאת מת, כמבואר בשבת פד א⁽³⁷⁵⁾]. ואם אינם ראויים למדרס, או שיחדן בפירוש לצורך דבר אחר, אין הם מטמאין טומאת מדרס. [אמנם, אם היה להם תוך וראויין לקבל בתוכן, מטמאין טומאת כלים, אבל לא מדרס].

תנן התם [במסכת עדיות]: **כל החוצלות** [להלן יתבאר מה הן] **מטמאין טמא מת**. כלומר, סתמן כלי הן, ואם נגעו במת נעשו אב הטומאה. אבל טומאת מדרס אינן מטמאות הואיל ואינן עשויות לשכיבה, **דברי רבי דוסא**.⁽³⁷⁶⁾

וכאילו נקודה בחיריק — גדילה, הגהות רבי **יעקב עמדין**.

374. נתפרש על פי מהרש"א **ופני יהושע**, שלדעת רש"י החילוק בין "גדולה" "לארוגה" נאמר במחצלת קטנה דוקא, אבל במחצלת גדולה מותר לסכך אפילו היתה ארוגה. אמנם הערוך **לנר** כתב, שאף לדעת רש"י לעולם אין מסככיין במחצלת ארוגה ואפילו היתה גדולה.

ובביאור הגר"א סימן תרכט הקשה: משנתנו שלא מחלקת בין ארוגה לגדולה, אלא רק בין גדולה לקטנה, אינה מתיישבת לאף אחת מהשיטות, שהרי לתנא קמא מחצלת קטנה פסולה רק אם היתה ארוגה, ולרבי ישמעאל ברבי יוסי ורבי דוסא אפילו מחצלת קטנה וארוגה מסככיין בה?!

ותירץ הפני יהושע: משנתנו כתנא קמא,

ומה שפסלו במשנתנו מחצלת קטנה הוא דוקא אם היתה ארוגה.

375. הגמרא בשבת דף פד א דנה: מפץ [מחצלת] מנין שמטמא במת?

ופירש רש"י, לפי שפשוטי כלי עץ [כלי עץ שאינן להם תוך] טהורים מטומאת מגע שרץ, מנין שאם היו ראויים למשכב או מושב טמאים הם במגע מת? ומשמע מלשונו, שצריך יחוד למשכב ומושב רק לענין טומאת מדרס, אבל לענין טומאת מת די ב"ראוי" למשכב ומושב, ודלא כמבואר בריטב"א.

376. וביאר רש"י, שלא נחלקו דוקא לענין טמא מת אלא הוא הדין שאר טומאות. ונקט טמא מת, הואיל ומחלוקת רבי דוסא וחכמים היא לענין מדרס הזב שהוא אב הטומאה, ועל

וחכמים אומרים: אף החוצלות מטמאין טומאת מדרס, לפי שעשויות הן לשכיבה.

ותמהה הגמרא: וכי היתה כוונתם לומר שמדרס — אין, וטמא מת — לא?! [כלומר שטמא טומאת מדרס ולא טומאת מת?!]

והא והרי אנן תנן: כל המטמא מדרס, מטמא טמא מת?!⁽³⁷⁷⁾ [והטעם, כיון שעשאן לשכיבה דינם ככלי לקבל טומאה, אף שבעלמא אין פשוטי כלי עץ מקבלים טומאה].

מבארת הגמרא: אלא אימא: וחכמים אומרים, אף מטמאין טומאת מדרס.

מאי חוצלות?

אמר רב אבדימי בר המדורי: מרזובלי.

מאי מרזובלי? אמר רבי אבא: מזבלי [ילקוטי רועים], שדרך הרועים להניחן תחת ראשו ולשכב.⁽³⁷⁸⁾

רבי שמעון בן לקיש אומר: חוצלות פירושו מחצלות ממש.

ואזדא ריש לקיש בדבריו אלו לטעמיה — כשיטתו במקום אחר.

דאמר ריש לקיש: הריני כפרת ניסורים הבאים עלי, יהיו לכפרתם של רבי חייא ובניו.⁽³⁷⁹⁾ שבתחלה, כשנשתכחה תורה מישראל,⁽³⁸⁰⁾ עלה עזרא מבבל, ויסדה. חזרה

יצא זה שאומרים לו עמוד [מן הכלי אשר אתה יושב עליו] ונעשה מלאכתנו.

378. ופירשו האחרונים, שלדעת רב אבדימי המחלוקת היא דוקא במזבלי, כיון שהן קשות ולא נוחות לשכיבה וגם אין דרך להשתמש בהם תדיר למשכב, ולפיכך אפשר שאינן נחשבות ראויות למדרס. אבל במחצלות של שעם וגמי מודה רבי דוסא שהן טמאות מדרס, חזון איש כלים סימן ל ס"ק לא.

379. לשון כבוד הוא, וכשמזכיר את אביו או את רבו אחר מיתתו צריך לומר כן, רש"י. ובקידושין לא ב מבואר, שהלכה זו נאמרה דוקא ב"ב חודש שאחר המיתה. ופירש שם רש"י, שמכאן ואילך כבר קיבל מה שקיבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנום אלא שנים עשר חודש, וראה ילקוט מפרשים.

380. ואף על פי שנאמר "כי לא תשכח מפי זרעו", היינו, שקורא הדורות מראש ידע שיבואו

זה בא רבי דוסא ואמר, דאי אפשר שיהיו טמאות אב הטומאה אלא על ידי מת ולא על ידי מדרס הזב.

377. וכתב רש"י: הוא הדין לשאר טומאות כגון נוגע בשרץ או נבילה, ונקט טמא מת, דומיא דטומאת מדרס שהיא אב הטומאה. וכוונת הגמרא לומר לפי זה, שכל הנעשה אב הטומאה על ידי מדרס נעשה אב הטומאה כשהוא טמא מת, שאין לך דבר המטמא מדרס אלא כלי המיוחד לשכיבה, וכיון שנעשה כלי לענין שכיבה, נחשב הוא ככלי אף לשאר טומאות, ואפילו היה פשוטי כלי עץ.

ובסיפא של אותה משנה: ויש שהוא מטמא טמא מת ואינו מטמא מדרס, והוא כלי שאינו מיוחד לשכיבה, שטמא בכל הטומאות חוץ מטומאת מדרס. שאם שכב עליו הזב ולא נגע בו טהור, דאינו מטמא במדרס אלא אם היה מיוחד לכך. כדאמרינן: "יכול כפה סאה וישב עליה, כפה תרקב וישב עליה יהיה טמא, תלמוד לומר אשר ישב עליו הזב — מי שמיוחד לשיבה,

ומר סבר, כיון דמקרי ויתבי עליהו, יש מיעוט אנשים שיושבים עליהן, כמחצלות דארשא דמיין העשויות לשכיבה.

אמר מר: כל החוצלות מטמאין טמא מת, דברי רבי דוסא.

ומקשה הגמרא: והרי התניא, שנינו בברייתא שהובאה לעיל: וכן היה רבי דוסא אומר בדבריו של רבי ישמעאל ברבי יוסי, הסובר שמחצלת של קנים וחילת אינה מקבלת טומאה ומסככין בה, לפי שאין דרך לשכב עליה. ואם כן מוכח, שמחצלת שאינה מיועדת לשכיבה אף שמקצת אנשים שוכבים עליה אין היא ככלי לקבל טומאה.

ומתרתת הגמרא: לא קשיא:

הא דאמר רבי דוסא כל החוצלות טמאין טמא מת, מדובר במחצלת דאית ליה גרנפא.

ונשתכחה, עלה הלל הבבלי, ויסדה. חזרה ונשתכחה, עלו רבי חייא ובניו, (381) ויסדה. (382)

וכן [וכך] אמר רבי חייא ובניו: לא נחלקו רבי דוסא וחכמים על מחצלות של ארשא,

כ-ב שהן טמאות טומאת מדרס הואיל והן מיוחדות לשכיבה ולא לתשמיש אחר.

ולא נחלקו על מחצלות של טבריא, שהן טהורות מטומאת מדרס הואיל וקשות הן ואין דרך לשכב עליהן.

על מה נחלקו? — על מחצלות של שאר מקומות.

מר סבר, כיון דליכא דיתבי עליהו, כלומר, כיון שרוב בני אדם אינם רגילים ליחד מחצלות אלו לשכיבה, לפיכך כדמחצלות של טבריא דמיין.

משתכחת, וכמו כן הוסיף וסידר את הברייתא המפרשת את המשנה.

382. ותמה הריטב"א: היכן מצינו שנשתכחה תורה בדורו של רבי חייא, הרי היו בדורו רבינו הקדוש וחביריו שהיו גדולי ישראל! אלא, לא אמר כן אלא בשביל מה שחידשו בהלכה זו בלבד, שכל המקיים הלכה אחת שלא תשתכח, הרי הוא כאילו מייסד את התורה כולה!

ועוד יש לפרש, על פי מה שאמר רבי חייא [בבא מציעא פה ב]: אנה עבידנא שלא תשתכח תורה מישראל. מאי עבידנא? אזילנא ושדינא כיתנא וגדילנא נישבי וציידנא טבי ומאכילנא בשרייהו ליתמי, ואריכנא מגילתא וכתבנא חמישה חומשי, וסליקנא למתא ומקרינא חמישה ינוקי בחמשא חומשי, ומתנינא שיתא ינוקי שיתא סדרי משנה, ואמרנא להו: עד דהדרנא

גדולי עולם אלה ויעשו פעולות גדולות שלא תשכח. וכמו שעזרא והלל ורבי חייא ובניו לא סמכו על הבטחת הכתוב, ועשו כל שביכולתם להצלת התורה שלא תשכח מישראל, כך שתל הקדוש ברוך הוא גדולי תורה בכל דור ודור, שעליהם מוטלת שמירת הגחלת לעשות הכל שלא תשתכח תורה מישראל חלילה. אור הישר.

381. וכתב הערוך לנר: לכך נקט שלושה מיסדים אלו דוקא, לפי שעזרא היה בסוף תקופת הנביאים, ולימד תורה שבכתב שהיתה קרובה להשכח בימיו. והלל היה בסוף תקופת הקבלה, כשנתרבו התלמידים והחלו מחלוקות ביניהם והיתה התורה קרובה להעשות כשתי תורות, עד שחזר ויסדה והסכימה בת קול שהלכה כמותו. ואילו רבי חייא היה בסוף ימי התנאים כשנסדרה המשנה, שאם לא היה מלמדה בעל פה היתה